

ІСТОРІЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ОРКЕСТРОВОГО ВИКОНАВСТВА

*ПРОГРАМА
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МУЗИЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
7.020205 «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»
СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ОРКЕСТРОВІ СТРУННІ,
ДУХОВІ ТА УДАРНІ ІНСТРУМЕНТИ»*

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

**ІСТОРІЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ОРКЕСТРОВОГО
ВИКОНАВСТВА**

*ПРОГРАМА
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МУЗИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗІ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 7.020205 «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»
СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ОРКЕСТРОВІ СТРУННІ, ДУХОВІ ТА УДАРНІ
ІНСТРУМЕНТИ»*

КИЇВ - 2001

Рекомендовано до друку Головною вченою радою КНУКіМ
Протокол № 1 від 31 серпня 2000 р.

Укладач	Мальков С.М., кандидат пед. наук, професор, засл. прац. культури України
Рецензенти	Подкопаєв В.П., кандидат пед. наук, професор Горбенко С.С., кандидат пед. наук, доцент Сапожніков Ю.С., засл. артист України
Відповідальний за випуск	Пастухова О.І.
Редактор	Московченко Л.В. Слоницька Л.П.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс «Історія інструментального оркестрового виконавства» є обов'язковим у навчальних планах фахової підготовки диригентів та виконавців на оркестрових інструментах.

Мета курсу - надати студентам необхідні знання з історії виникнення оркестрових струнних, духових та ударних інструментів, розглянути виразальні і технічні можливості інструментів в оркестровому, камерному і сольному виконавстві, ознайомити з педагогічними принципами національних виконавських шкіл, окремих музикантів і педагогів, творами видатних композиторів минулого і сучасного.

Завдання курсу:

ознайомлення з тенденціями і перспективами розвитку інструментального оркестрового виконавства;

вивчення теоретичної бази національних виконавських шкіл;

вивчення особливостей розвитку жанрів оркестрової музики;

ознайомлення з творчістю видатних диригентів і виконавців на оркестрових струнних, духових та ударних інструментах;

оволодіння навичками аналізу музичного твору.

Курс «Історія інструментального оркестрового виконавства» входить до комплексу спеціальних фахових дисциплін і пов'язаний з такими предметами, як «Інструментознавство», «Інструментовка», «Читання партитур», «Диригування», «Спеціінструмент», «Оркестровий клас». На його вивчення відводиться 108 годин, з яких 54 - лекційних, 12 - семінарські заняття, 42 - самостійна робота.

Основними формами контролю є міжсесійний і підсумковий контроль (опитування). Курс завершується екзаменом.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назви тем	Види занять і розподіл годин				
		Всього	Лаб.	Семін.	Самост. робота	Форма контролю
1	Вступ. Виконавство як основний засіб репродукції музики	4	2		2	Опитув.
2	Тема 1. Походження духових інструментів. Особливості їх функціонального використання в елліністичну епоху	8	4		4	Опитув.
3	Тема 2. Духові інструменти в Західній Європі середньовічного періоду	8	4		4	Опитув.
4	Тема 3. Розвиток інструментально-оркестрового виконавства в епоху Відродження	8	2	2	4	Семінар
5	Тема 4. Оркестрові і камерні ансамблі XVII ст. в Західній Європі. Видатні композитори і виконавці	4	2		2	Опитув.
6	Тема 5. Віденська класична школа	8	4	2	2	Семінар
7	Тема 6. Розвиток оркестрового виконавства у XVIII ст., виконавські школи	2	2			Опитув.
8	Тема 7. Внесок композиторів-романтиків у розвиток оркестрового виконавства	8	4	2	2	Семінар
9	Тема 8. Проблеми музичної педагогіки у зв'язку з виконавством на духових інструментах	5	2		3	Опитув.
10	Тема 9. Зарубіжна музична література для духових інструментів. Основні виконавські школи	6	3	3	3	Семінар
11	Тема 10. Народна основа виконавства на духових інструментах	6	4		2	Опитув.
12	Тема 11. Розвиток інструментально-оркестрового виконавства в Україні у XVIII-XIX ст.	7	4		3	Опитув.
13	Тема 12. Духові інструменти у творах українських композиторів	6	2	2	2	Семінар
14	Тема 13. Становлення української школи виконавства на духових інструментах	6	4		2	Опитув.
15	Тема 14. Виконавство на духових інструментах у лівонський період	4	2		2	Опитув.
16	Тема 15. Видатні виконавці на духових інструментах	8	4	2	2	Семінар
17	Тема 16. Методичні праці найвідоміших педагогів-духовників	4	2		2	Опитув.
18	Тема 17. Сучасна музична педагогіка і духове мистецтво	6	4		2	Опитув.
	ВСЬОГО	108	54	12	42	Екзамен

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ. Виконавство як основний засіб репродукції музики

Виконавська діяльність як художньо-творча інтерпретація музичного твору, спосіб донести мистецький задум композитора до слухача. Роль музиканта у тривалості виконавського життя музичного твору.

Зв'язок «композитор - виконавець». Міра творчої свободи виконавця. Питання мистецтва в «Естетичі» Г.Гегеля. Особливості прочитання виконавцем нотного тексту. Виконавець і слухач. Б.Асаф'єв про функціонування музичного твору в системі «композитор - виконавець - слухач». Музика в контексті духовного життя суспільства.

Тема 1. Походження духових інструментів. Особливості їх функціонального використання в елліністичну епоху

Елліністична культура як синтез грецького мистецтва з культурою середземноморських полісів.

Морська торгівля, вивіз рабів, переселення народів, колонізація нових земель як форми обміну культурними цінностями.

Зображення музичних інструментів на фресках, мозаїчних панно, рельєфах, вазах, монетах, як свідчення розвиненої музичної культури епохи еллінізму. Зразки музичної нотації цього періоду: дельфійські гімни II ст. до н.е., християнський гімн семітського походження, твори з «Книги пісень» («Шидзин», I тис. до н.е.).

Раби, жерці, кантори як перші музиканти і співаки древності. Епічний жанр у мистецтві елліністичної епохи. Становлення професійного виконавства.

Перші професійні музичні змагання в елліністичному світі, їх переможці: Терпандр з острова Лесбос, виконавець на кіфарі (676 р. до н.е.); Сакад з Аргосу, виконавець на авлосі - духовому інструменті типу гобоя (586 р. до н.е.).

Музика в естетичних трактатах древності. «Книга пісень» Конфуція. Піфагор про фізичну природу звуку і закони акустики в музиці. Арістотель, розвиток ним питань естетики. Інтерес філософа до мистецтва країн Європи і Близького Сходу («Поетика», «Риторика», «Про душу»).

Найдавніші музичні інструменти (лабіальні, язичкові, мундштучні). Ансамблі духових інструментів у Давньому Єгипті, Шумері, Вавилонії, Східній і Південній Азії (Китай, Індія). Характерні духові інструменти Давнього Риму: туба, букцина, шофар. Духові оркестри, їх репертуар («симфонії» - оркестрові п'єси).

Ударні інструменти Давньої Греції: авлос, сірінкс. Інструментальні ансамблі.

Китайський імператорський оркестр періоду правління династії Чжоу (XII-III ст. до н.е.). Військова духовна музика.

Тема 2. Духові інструменти в Західній Європі середньовічного періоду

Церковна музика. Реформа католицького богослужбового співу. Григоріанський хорал. Манери вокального виконання: псалмодія (наспівне читання), кантілена (співоча мелодія в гімнах), орнаментика (колоратура). Меса як основна форма католицького богослужіння. Виникнення у Візантії жанру гімну - релігійної пісні. Творці гімнів Єфрем Сірін (IV ст.), Андрій Критський (VII-VIII ст.), Іоанн Дамаскін (VIII ст.). Створення розспівів - болгарського, сербського, знаменного.

Народна музика. Мистецтво скоморохів (Русь), жонглерів (Франція), шпільманів (Німеччина), менестрелів (Англія і Франція). Музичні інструменти (фідель, смик, гудок, домра).

Мистецтво трубадурів, труверів, мінезінгерів. Ріг як атрибут середньовічного лицаря, прообраз натуральної валторни. Зародження міської інструментальної музики. Перші об'єднання музикантів-духовиків. «Баштова музика» і створення духових оркестрів. Мішані ансамблі (струнні, духові, вокальні). Виникнення корнета і тромбона. Класифікація духових інструментів.

Торжество світської музики в мистецтві XIV ст. Виникнення поліфонічної школи. Створення нових жанрів: балади, каччі, рондо. Поєднання співачького виконавства з інструментальним (лютня, арфа, ребек, фідель, ліра, цимбали, орган, духові та ударні інструменти).

Найвідоміші композитори XIV ст.: Гійом де Машо (автор першої чотириголосної меси), Франческо Ландіно (поет і музикант, що володів багатьма музичними інструментами, автор вокальних ансамблів).

Тема 3. Розвиток інструментально-оркестрового виконавства в епоху Відродження

Епоха Відродження - знаменний період у культурному розвитку країн Західної і Центральної Європи. Музика Ренесансу. Виникнення поліфонічних шкіл: англійської, нідерландської, римської, французької, німецької, польської, чеської. Народна творчість як основа розвитку професійного багатоголосся. Поширення світських жанрів: фроттолі, віллanelлі (Італія), вільяніскосу (Іспанія), балади (Англія), пісні (Німеччина). Виразність духових мотетів, представників нідерландської школи Жоскена Дебре і Орландо Лассо. Музична реформа Джованні Палестріни.

Розвиток інструментальної музики. Створення духових інструментальних ансамблів. Перші інструментальні твори для духових інструментів. Специфіка виконавства інструментальних ансамблів. Його функціональне використання (танці, походи, свята, похорони).

«Безперервний бас» (басо контінуо), його місце в інструментальній музиці. Андреа і Джованні Габріелі, їх роль у розвитку інструментального мистецтва. Розмежування партій духових інструментів, створення партитури, виникнення оркестрового письма.

Теоретичні роботи Дж. Сарліно, Л.Цакконі, Е.Бортригарі. Класифікація інструментів за типом темперції відповідно до настроюванням звукоряду: фіксовані (всі клавішні, орган, арфа), нефіксовані (тромбон, скрипка), частково фіксовані (всі духові з пальцевими отворами).

А.Агаццарі (1578-1640) - італійський композитор, органіст, музичний теоретик. Його класифікація інструментів на фундаментальні (що виконують партію генерал-басу) і орнаментальні (мелодичні). Виклад правил ансамблевої реалізації - цифрового басу - у трактаті «Del sonare sopra's basso».

Становлення оркестрової культури. Оркестр італійської опери К.Монтеверді (1567-1643). Опера «Коронація Поппеї» (1642). Впорядкування оркестрових груп, чітке розмежування функцій струнних і духових інструментів, введення в оперу симфонічної увертюри і антрактів як самостійних оркестрових номерів. Оркестрові флейти. Принципи оркестровки: переважання струнних, їх дублювання дерев'яними духовими інструментами. Роль оркестру в загальному музично-драматичному розвитку сценічної дії. Використання в оркестровому виконавстві нових прийомів гри на скрипці: тремоло і піщікато. Становлення стилю гри на духових інструментах clarino.

Тема 4. Оркестрові і камерні ансамблі XVII ст. в Західній Європі. Видатні композитори і виконавці

Індивідуальний стиль у музиці XVII ст. Мистецтво бароко. Закріплення гомофонно-поліфонічного складу нотного письма. Розвиток жанрів сонати, симфонії, увертюри, концерту.

Генріх Шютц (1585-1672), його роль у становленні ораторіального жанру (ораторії, симфонії-катати на біблейські сюжети) в німецькій музиці. Перша німецька опера «Дафна» (1627), перший балет «Орфей і Еврідіка» (1638). Реформування композитором оркестру (розмежування функцій оркестрових груп, їх самостійність, акцентування ролі духових інструментів).

Використання характерної групи церковних духових інструментів у складі 2 корнетті, 3 тромбонів, фагота у творах західноєвропейський композиторів.

Жан Батіст Люллі (1632-1687) - французький композитор, театральний діяч, засновник французької класичної опери. Спроби об'єднання струнних, дерев'яних і мідних духових інструментів у оркестрові групи в творах Ж.Б.Люллі. Роль композитора в розвитку музичних інструментів. Удосконалення конструкції духових інструментів. Педагогічні прийоми навчання гри на духових інструментах. Методичні поради стосовно гри на духових інструментах.

Англійська музична культура. Г. Пьорселл (1653-1659). «Мисливська» музика і «музика процесії». Створення малого оркестру («16 скрипок короля»). Реформування музичних колективів.

Оркестрова творчість Й.С.Баха. Бранденбурзькі концерти для фортепіано і скрипки з оркестром, світські кантати, ораторії, меси, пасіони.

Роль оркестру у втіленні творчого задуму композитора. Варіювання оркестрового складу (від повного оркестру з трубами і літаврами до камерних ансамблів). Обумовленість оркестрового звучання тематичними завданнями твору. Використання оркестрових прийомів - колориту звучання і тембру інструментів, їх роль у розвитку оркестрової тканини. Оркестрові увертюри. Склад оркестру.

Бахівська «система стильових ознак» (за Т.Левановою). Сучасне музичне мистецтво і досвід вітчизняних і зарубіжних творчих шкіл минулого.

Особливості німецької органної музики у творчості Й.С.Баха: її поліфонічна форма, тип імпровізаційності, виконавська культура, традиції хорового письма. Протестантський хорал.

Твори для оркестру Г.Ф.Генделя (1685-1789): опуси «Concerto grosso», «Музика на воді», «Музика феєрверка». Переважання в них гомофонно-гармонічного складу, чотиричастина форма, вокальний характер мелодики. Парний склад оркестру. Використання малих труб (хроматична труба in Es) та валторн для посилення звучання.

Роль інструментально-оркестрової музики Й.С.Баха і Г.Ф.Генделя як основи для виникнення сонатно-симфонічного циклу.

Тема 5. Віденська класична школа

Віденська класична школа в австрійській музиці II пол. XVIII-XIX ст. Використання і її творчій практиці художнього досвіду італійської і французької опери, їх інструментальної культури, німецької музики (Гендель, Бах, мангеймська школа). Розвиток школи в загальному контексті австрійської культури. Зв'язок її творчих установок з ідеями просвітництва, мистецькими поглядами Г.Е.Лессінга, Й.В.Гете, Ф.Шіллера, І.Канта, Г.Гегеля. К.В.Глюк, Й.Гайдн, В.А.Моцарт, Л. Ван Бетховен як представники віденської класичної школи.

Характерні особливості мистецтва віденської класичної школи: універсальність художнього мислення, логічність, чіткість художньої форми, гармонічне поєднання почуття з інтелектом, точного розрахунку з природністю. Суворі впорядкованість, внутрішня різноманітність і багатство музичної мови.

Становлення симфонічного оркестру. Стабілізація його складу, функціональна визначеність оркестрових груп. Оформлення основних типів камерного ансамблю. Розвиток різних типів опери: лірична, соціальна комедія викривального змісту, музична драма, філософська опера-казка.

К.В.Глюк (1714-1787). Опера реформа Глюка. Особливості творчості композитора. Мелодика його творів, ладо-гармонічний рух, фактура, музичні форми, розвиток матеріалу.

Й.Гайдн (1732-1809) - засновник класичного симфонізму. Сонатно-симфонічний цикл у творчості композитора. Використання ним класичного типу симфонічного оркестру, що характеризується врівноваженістю оркестрових груп, гнучкістю використання інструментів. Введення до складу оркестру нових духових інструментів. Оркестр Гайдна як малий (класичний) симфонічний оркестр. Твори

Гайдна для духових інструментів (концерт для труби з оркестром, концерт для валторни з оркестром). Камерна інструментальна музика Й.Гайдна.

В.А.Моцарт (1756-1791) - австрійський композитор, клавесиніст, органіст, скрипаль, диригент. Значення творчості В.А.Моцарта для розвитку музики XVIII ст. Синтез у творчості композитора різних музичних напрямків, жанрів. Оригінальність творчої концепції, індивідуальність системи художніх образів. Створення реалістичної опери нового типу («Весілля Фігаро», «Дон Жуан»).

Створення класичної сонати-симфонії. Гармонічність світовідчуття, глибокий гуманізм, оптимізм. Пошук художніх засобів адекватного втілення образів і тем. Чіткість творчого задуму, досконалість форм. Використання європейської музичної традиції. Розвиток ідей Ренесансу.

Симфонії В.А.Моцарта 1782-1788 рр. Оригінальність творчої концепції. Особливості оркестрового складу (струнні, два гобої, дві валторни). Ритмічна різноманітність. Симфонії 1767-1768 рр. Виникнення менуета. Виокремлення тематизму різних частин циклу, розвиність фактури. Поповнення оркестрового складу. Празька симфонія Моцарта. Симфонія *соль*-мінор. Обумовленість оркестрового викладу характером тематизму, тематичною контрастністю форми, функціями кожної частини.

Клавірна музика Моцарта і його виконавська практика. Поєднання в ній художнього смаку і виконавської майстерності з емоційним переживанням. Імпровізаційна віртуозність, довершеність виконавської манери Моцарта-виконавця.

Творчість 1773-1791 рр. Концерти для різних інструментів (клавіра, 2-х, 3-х клавірів, скрипки, валторни, флейти, гобоя, кларнета, фагота).

Л. ван Бетховен (1770-1827) - німецький композитор, реформатор класичної симфонії. Високі ідейність, патріотизм, героїчний пафос творчості композитора. Складність морально-філософської проблематики, гострота конфліктів. Жанрова різноманітність творів. Нові стильові ознаки симфонічної творчості композитора: кардинальні зміни в тематиці, мелодиці, ритміці, принципах звучання, використання інструментів зі специфічними технічними і тембровими особливостями (використання тромбонів у 5-й симфонії, труб, тромбонів, контрфагота - в 9-й, розширення в ній групи ударних інструментів і введення в фіналі хору на текст Ф.Шіллера).

Інструментальні твори Л. ван Бетховена: тріо для фортепіано, флейти і фагота *соль*-мажор; варіації для 2-х гобоїв і англійського ріжка *до*-мажор. Створення нової музичної форми - програмної одночасності увертюри.

Тема 6. Розвиток оркестрового виконавства у XVIII ст. Виконавські школи

Нові форми в симфонічній і камерній музиці (сюїти, серенади, дивертисменти), їх зв'язок з побутовою музикою. Жанрова театральна музика. Елементи сонатно-симфонічного циклу. Становлення сонати-симфонії.

Визначеність камерного і оркестрового складу виконавців. Розвиток виконавського стилю.

Дж. Саммартіні (1700-1775) - церковний капелмейстер, диригент, творець докласичної тричастинної симфонії. Інструментально-оркестрова творчість композитора: тріо-сонати, сольні сонати для різних інструментів, квартети, квінтети, численні симфонії. Відсутність чіткого розмежування між камерним і оркестровим складом. Твори для струнного квартету і двох валторн.

Дж. Тартіні (1692-1770) - композитор, музичний теоретик, скрипаль (представник італійської скрипкової школи). Внесок композитора в розвиток жанрів класичної сонати і концерту. Дж. Тартіні - засновник музичної академії в Падуї.

Теоретичні праці Тартіні: «Трактат про музику», «Трактат про прикраси», «Три принципи музичної гармонії, що містяться в діатонічному строї».

Основні жанри творчості композитора - скрипковий концерт і скрипкова соната. Використання струнного ансамблю з духовими інструментами, гобоїв і валторн як супроводу до інструменту соло. Тартіні як засновник сучасної манери ведення смичка, автор відкриття в галузі акустики (стосовно різниці комбінаційного тону).

Мангеймська школа. Новий оркестровий стиль, нове оркестрове письмо.

Представник мангеймської школи Я.Стамиц (1717-1757) - чеський скрипаль, диригент і композитор. Склад мангеймської капели: 20 скрипок, 4 альти, 4 віолончелі, 2 контрабаси, 2 флейти, 2 гобої, 2 фаготи, 4 валторни, труби і літаври. Виконавські особливості оркестру: злагодженість виконання, підкреслена динамічність, своєрідна манера гри. Введення до складу оркестру валторн і кларнетів.

Школа симфоністів. Ж.Госсек (1734-1829) - французький композитор, диригент, педагог. Ж.Госсек - родоначальник французької симфонії. Оркестровий склад його творів: флейта, гобой, 2 кларнети, бассон, 2 валторни. Симфонії Ж.Госсека для духових інструментів (симфонія *Es-dur*) для різного оркестрового складу. Введення до складу оркестру кларнетів і валторн і включення в партитуру партій цих інструментів. Симфонії «Полювання», «Мірза». П'єса для духового оркестру «Велике полювання в Шантільї».

Перші симфонії Й.Гайдна, В.А.Моцарта.

Флейтист-віртуоз Й.Кванц.

Удосконалення конструкції флейти. Винахід Й.К.Деннером кларнета.

Використання кларнета в симфонічному оркестрі. Й.Гампель - винахідник валторни. Винахід клапанної труби. Тромбон. Родина тромбонів.

Тема 7. Внесок композиторів-романтиків у розвиток оркестрового виконавства

Романтизм як художня течія, що виникла в європейській країнах у XVIII - на поч. XIX ст. Характерні риси романтизму: інтерес до народного життя, національної культури, історичного минулого, любов до природи. Представники

романтизму в музичному мистецтві: Ф.Шуберт, Е.Т.А.Гофман, К.М. Вебер, Л.Шпор, Н.Паганіні, Дж. Россіні, Ф.Шопен, Ф.Мендельсон, Р.Шуман, Р.Вагнер, Дж. Верді.

Новаторство музики романтиків: опора на мелодика-тематичну структуру вокальної творчості, розкриття ресурсів романтичного інструменталізму. Художні принципи романтиків. Інструментально-темброва специфіка музичної творчості романтиків. Виразальна і динамічна функція тембру. «Мова тембру» у романтиків.

К.Вебер (1786-1826) - композитор, диригент, піаніст. Сольно-інструментальна творчість. Твори для духових інструментів. Тричастинний концерт для фагота. Концертно, варіації, фантазії. Новизна інструментально-виконавських принципів.

Ф.Шуберт (1797-1828) - засновник романтичної течії в камерно-інструментальній і симфонічній музиці. Розвиток інструментальної творчості з використанням традицій віденського класицизму. Симфонії Ф.Шуберта: «Незакінчена симфонія» (1822), "Велика симфонія *Es-dur*" (1824). Характерні особливості симфонізму композитора: збереження наспівної ліричної теми, нове її втілення шляхом тональної переробки, тембрового і фактурного варіювання. Твори для восьми і дев'яти духових інструментів (1813). Інтродукція і варіації для флейти і фортепіано (1824). Октет для двох скрипок, альту, віолончелі, контрабаса, кларнета, валторни, фагота (1824).

Г.Берліоз (1803-1869) - французький композитор і диригент. Новаторство композитора. Його нововведення в галузі програмної музики, докорінна зміна класичної 4-частинної симфонії. Завершення формування симфонічного оркестру в його сучасному вигляді. Впорядкування оркестрової термінології. Розвиток принципів тембрової драматургії. Започаткування школи хорового диригування.

Музично-теоретичні праці Г.Берліоза. «Великий трактат про сучасну інструментовку і оркестровку» (1843), викладення в ньому теоретичних основ інструментовки, систематизація професійного духового інструментарію.

Другий етап розвитку романтизму (1830-1850 р.р.). Ф.Шопен, Р.Шуман, Ф.Мендельсон, Дж. Мейєрбер, В.Белліні, Ф.Ліст, Р.Вагнер, Й.Брамс, Х.Вольф, Г.Малер, Р.Штраус.

Р.Вагнер (1813-1883) - німецький композитор і диригент, великий реформатор оркестру. Симфонізація Вагнером опери, створення системи лейтмотивів. Введення 4-го складу оркестру. Створення «вагнерівських» труб, розширення складу струнних інструментів.

Творчість Й.Брамса, Г.Малера, А.Брукнера. Використання парного складу оркестру. Насиченість оркестрової фактури, побудова фраз на змінній метроритмічній основі.

Симфонічна творчість російських композиторів. М.І.Глінка, П.І.Чайковський, М.А.Римський-Корсаков. Оркестрова музика. Лірико-психологічне тематичне забарвлення, зображення реальної дійсності в поєднанні з фантастикою.

П.І.Чайковський (1840-1893) - композитор, диригент, педагог. Особливості оркестрової мови композитора: інтенсивність розвитку тематичного матеріалу, різноманітність форм його художнього перетворення. Розвиток традицій

симфонізму Бетховена. Гострота конфліктів, філософсько-драматичне трактування жанру (6 симфонія). Синтез оперних форм з особливостями симфонії.

М.А.Римський-Корсаков (1844-1908) - майстер інструментовки, новатор у галузі гармонії. Інтерес до програмного і жанрового симфонізму. «Іспанське капріччо» (1887). «Шехерезада» (1888). Збагачення колористичних можливостей оркестру, яскравість оркестровки.

О.П.Бородін (1833-1888) - композитор, педагог. Значення симфонічної творчості Бородіна для подальшого розвитку жанру. Епічний симфонізм. 2-а («Богатирська») симфонія (1-а тема - струнні, валторни, фаготи, дерев'яні духові інструменти: флейти, гобої, кларнети; 2-а тема - віолончелі, кларнети, флейти). Роль оркестру в опері «Князь Ігор». Класичні форми інструментальної музики.

Тема 8. Проблеми музичної педагогіки у зв'язку з виконавством на духових інструментах

Мистецтво гри на духових інструментах. Форми музичного виконавства в епоху раннього Середньовіччя. Змагання виконавців на духових інструментах у Давній Греції.

Музична теорія в античну епоху. Трактат римського теоретика музики А.Боеція (480-524) «О музыкальнх установлениях». Спроба систематизації музичних понять. Трактат Касіодора «Про науки й мистецтва». Виокремлення в музиці гармонії, ритміки і метрики. Розвиток системи нотації.

XII-XIII ст. - заснування перших університетів у Парижі, Болоньї.

Музика в XV-XVI ст. Мистецтво гри на тромбоні Дж. Альвізі. Тромбоністи-віртуози Філено з Мюнхена, Борусма з Дрездена.

І.Кванц - німецький композитор, музичний теоретик, флейтист-віртуоз. Його виконавська, педагогічна, композиторська діяльність. Робота над удосконаленням конструкції флейти. Твори для поздовжньої флейти Г.Пьорсела, А.Скарлатті. Музика XVIII ст. Флейта як концертний інструмент. Створення в 1832 р. Т.Бемом флейти з клапанами як фактор розвитку сольного-концертного виконавства.

Розширення музичного репертуару. Перші навчальні посібники для виконавців. Роль симфонічних оркестрів у розвитку виконавства на духових інструментах. Перші диригенти - Г.І.Берман, І.Хермштедт, Р.Мюльфельд, Ю.Дамсе. Виконавські і педагогічні школи. Французька школа інструментальної музики (Д.Готье, Ж.Шамбоньер, Ж.Тіглуз). Створення придворного оркестру і регулярного духового оркестру. Організація інструментальних класів при петербурзькій Придворній капелі під керівництвом Гюбнера. Створення в 1768 р. в Кисві музикантського цеху «Музичне братство» і також музичної школи з метою підготовки кадрів для оркестру магістрату.

Створення в XIX ст. хорової музичної школи в Лейпцігу (школа І.Хіллера). Відкриття консерваторій у Празі, Парижі, Лейпцігу, Відні. Їх викладацький склад. Королівська вища школа музики в Берліні. Вихованці школи Х.Бюлов, А.Нікіш,

Ф.Мотль, Ф.Давид. Формування художніх напрямків у духовому інструментальному мистецтві.

Педагогічна діяльність Л. ван Бетховена, А.Брукнера, Ф.Ліста, П.Чайковського, М.Римського-Корсакова.

Тема 9. Зарубіжна музична література для духових інструментів. Основні виконавські школи

Становлення виконавських шкіл. XIV-XVI ст. - нідерландська школа. Узагальнення досягнень фламандського, французького, англійського музичного мистецтва. Переважання вокальних жанрів (меса, мотет, пісня). П.Фонтен, Н.Грено, Р. де Локевіль. Венеціанська школа (Дж. Габріелі). Нове коло образів, колористичні пошуки, інтерес до інструментальних форм. XVII ст. - болонська школа (Дж. Батіста, Дж. Тореллі, А.Вівальді). XVIII ст. мангеймська школа (К.Стаміц, Х.Канабіх, К.Ріхтер). Новий стиль оркестрової гри і симфонічної творчості. XVII - середина XVIII ст. - чеська виконавська школа. Творчість Б.Чорноморського, Я.Заха. Становлення поліфонічної школи (Б.Мартіну, Й.Пауер). Віденська класична школа (Й.Гайдн, В.А.Моцарт, Л. ван Бетховен). Розвиток жанрів класичної симфонії, сонати, концерту, квартету. Новий тип оперного і симфонічного концерту. Реформа оперних жанрів. Німецька виконавська школа (П.Хіндеміт). Формування лінійно-поліфонічного стилю: використання розширеної хроматичної тональності, трактування груп оркестру як окремих сольних інструментів. Симфонії «Художник Матіс» і «Гармонія світу». Англійська виконавська школа (К.Тай, Т.Талліс, Дж. Аддісон). Бельгійська виконавська школа (В.Дюфаї, Й.Окезен, Ж.Абсель). Американська виконавська школа (У.Пістон, С.Барбер, Р.Харріс, Г.Стілл).

Музика XIX-XX ст. Ранні форми джазового оркестру. Симфонізація джазу. Л.Армстронг, трубач і співак. Б.Гудмен, кларнетист і диригент.

Тема 10. Народна основа виконавства на духових інструментах

Розвиток духового мистецтва в Україні за фольклорними, письмовими, іконографічними джерелами. Рінні форми інструментальної музики. Сигнальна інструментальна музика. Трембіта. Обрядова інструментальна музика. Функції інструментів. Троїста музика, її функціональне призначення (виконання музики до танцю). Художньо-естетичний аспект. Становлення професійної музики. Народні інструменти: бубонці, дзвоники, свистульки. Музичний супровід богослужінь: хоровий спів, ігри під звуки бубнів, сопілок, ріжків, гусель. Використання духових інструментів (труб, рогів, бубнів, накрів) під час військових походів.

Професійні музиканти. Боян, гудець Ор, Митуса. Мистецтво скоморохів. Духові інструменти. Труби, свирілі, сопелі, дудки, окарини, свистячі.

Тема 11. Розвиток інструментально-оркестрового виконавства в Україні XVIII-XIX ст.

Становлення національної самобутності в музичному мистецтві. Усталення норм пісенної творчості формування стильових ознак. Інструментальний супровід у церковній музиці. Три типи нотного письма.

Музичні цехи в українських містах, їх функції: участь у народних театральних дійствах, супровід ігор і розваг, організація родинно-побутових свят. Репертуар цехових музикантів. Оркестрова музика (духова, рогова, струнна). Роговий кріпацький оркестр князя Лобанова. Духовий оркестр графа Розумовського. Роговий оркестр графа Потьомкіна. Оркестр Галаганів на Полтавщині. Духовий оркестр міста Києва у складі труб, валторн, гобоїв, литавр). Військові оркестри. Відомі виконавці І.Лозинський, М.Голіцин, О.Контський.

Тема 12. Духові інструменти у творах українських композиторів

Скрипки, гуслі, цимбали у музиці 70-х рр. XVIII ст. Школи скрипкової гри (Байо, Роде, Крейцер). Полкова музика (валторнова). Рогові оркестри. Твори великих форм (варіації, фантазії, сонатний цикл) в оркестровому репертуарі.

Д.Бортнянський. Гатчинський марш для ансамблю фаготів і валторн. Чотири п'єси для чембало. І.Лозинський. Варіації для флейти. Концерт для кларнета. Е.Ванжура. Українська, Російська, Польська симфонії.

Особливості становлення українського симфонізму. Використання стильових основ музики західноєвропейських композиторів II пол. XVIII ст. Духові інструменти у творах І.Рачинського, Д.Січинського, П.Сокальського.

І.Рачинський (1861-1921) - український композитор, музичний критик, поет-перекладач, автор двох симфоній, двох симфонічних сюїт, трьох струнних квартетів, творів для фортепіано, скрипки, віолончелі. Український музичний фольклор як основа його музики. Розвиток композитором музичних традицій «Могучей кучки».

П.Сокальський (1832-1887) - український композитор, музичний критик, фольклорист. Його музичний доробок: п'єси для оркестру, фортепіано, опери.

Я.Степовий (1883-1911) - український композитор, ініціатор створення симфонічного оркестру ім. М.Лисенка, струнного квартету.

А.Оголець (1894-1967) - музикознавець, автор праці «Специфіка виражальних засобів музики», прибічник принципів температії. Конструктор клавішних інструментів 17- і 22-ступеневого строю.

Музика XIX-XX ст. М.В.Лисенко (1842-1912) - композитор, піаніст, хоровий диригент, фольклорист, педагог, засновник національної композиторської школи. Музична творчість М.В.Лисенка: симфонічна фантазія «Український козак Шумка» (1872), «Українська рапсодія» для скрипки і фортепіано, фантазія на дві українські теми для скрипки або альту з фортепіано.

Популяризація симфонічної творчості композиторами Західної України - М.М.Вербицьким (увертюри для симфонічного оркестру), І.І.Воробкевичем, В.Г.Матюком. Введення в театральну виставу оркестру народних інструментів. Використання мелодики і ритміки українських коломийок.

Концертне призначення творів для духового оркестру: сюїт, рапсодій, увертюр, мініатюр на народні теми, прелюдій, скерцо, танців, транскрипцій для духового оркестру. Творчість Е.Юцевича, О.Радченка, П.Садівничого, П.Полякова, В.Овчаренка.

Марш патріотичного характеру Я.Ярославенка (січових стрільців, української галицької армії). Твори Б.Яровинського - симфонія, ліричні симфонієти, симфонічні сюїти, увертюри, концерт труби з оркестром.

Тема 13. Становлення української школи виконавства на духових інструментах

XVII ст. як важливий етап у розвитку оркестрово-інструментальної музики в Україні.

Реформа церковного співу. Становлення багатоголосного партесного концерту. Висока культура вокального виконавства. Зародження вітчизняної музичної педагогіки і музичної теорії як фактори розвитку інструментально-оркестрового виконавства.

Ремісничі музичні цехи в Кам'янці-Подільському, Львові, Києві. Музика в козацькому війську. Специфічність інструментарію, стильові і жанрові особливості репертуару, його зв'язок з фольклором.

Музика у воєнних корпусах при магістратах. Яничарські і козацькі капели торбаністів. Оркестри та інструментальні ансамблі при міських магістратах, поміщицьких садибах, учбових закладах. Рогові ансамблі.

XIX ст. «Українська фантазія» для скрипки з оркестром А.Тарновського (1854). Соната для скрипки і чембало М.Березовського. Квартет для фортепіано, арфи, скрипки, віолі да гамба Д.Бортнянського. Варіації для флейти, симфонії, увертюри, концерт для кларнета, дивертисмент І.Лозинського.

XVIII-XIX ст. Створення Київського духового оркестру (капельмейстер Я.Станкевич), його інструментальний склад (труби, валторни, гобої, кларнет, литаври. Приєднання струнних, флейт, фаготів, барабанів, трикутника). Репертуар оркестру: твори В.А.Моцарта, Дж. Россіні, К.Глюка, Ф.Буальд'є.

Відкриття перших шкіл для дітей із бідних сімей з викладанням гри на духових інструментах. Створення музичної спілки. Відкриття перших консерваторій. Харківське музичне училище. С.В.Розанов, М.Брандт, їх виконавська діяльність. Однорідні склади духових камерних ансамблів. Заснування в 1868 р. консерваторії. Відкриття класів духових інструментів (1875р.). «Недільний оркестровий клас».

Тема 14. Виконавство на духових інструментах у повоєнний період

Вітчизняні конкурси виконавців на духових інструментах, їх лауреати. Рівень вітчизняної педагогічної і виконавської школи. Г.Орвід. В.Буяновський. Т.Докшицер. В.Звєрев. Камерне виконавство на духових інструментах.

Відомі виконавські колективи сучасності. Московський камерний оркестр під керуванням Р.Баршая, його репертуар: італійський концерт для гобою з оркестром А.Вівальді, твори Т.Альбіноні, В.Белліні.

Французький ансамбль (Алла Франческа). Інструментальний склад: лютня, волинка, арфа, подвійна флейта, ребек. Концерт, присвячений 700-річчю з дня народження Гійома де Машо.

Мюнхенський філармонічний оркестр. Репертуар. «Весна священна» І.Стравинського. Піттсбургський оркестр під керуванням М.Янсона. Репертуар (5 симфоній Г.Малера та ін.).

Тема 15. Видатні виконавці на духових інструментах

Українські виконавці на духових інструментах: М.Іванов, Ф.Ригін, В.Кафельников, А.Кирпань, О.Чуприна, Г.Постой, В.Станкевич. Засновники української школи гри на духових інструментах. Вітчизняна науково-методична і музична література для духових інструментів. В.Яблонський, О.Проценко, В.Бердієв, І.Кобець, В.Апатський, Є.Носирєв.

Тема 16. Методичні праці найвідоміших педагогів-духовиків

Перший конкурс на кращий музичний твір для духових інструментів. Розвиток музичної методики. Методичні праці М.Платонова, Б.Дикова, О.Федотова, В.Березіна. Введення до навчальних планів музичних закладів спецкурсу «Історія виконавства на духових інструментах». Розвиток науково-методичного забезпечення спеціалізації. Посібники: «Методика навчання гри на духових інструментах», «Питання методики навчання гри на валторні» М.Платонова, «Методика навчання гри на гобої» Є.Носирєва, «Методика навчання гри на кларнеті» К.Мюльберга, «Методика навчання гри на тромбоні» Б.Манжора.

Тема 17. Сучасна музична педагогіка і духове мистецтво

Музична педагогіка в галузі виконавства на духових інструментах. Специфічність виконавських прийомів на мідних і дерев'яних духових інструментах, особливості методики їх викладання. Дослідження в галузі духового мистецтва. Складання навчального репертуару для вищої школи. Методичне забезпечення викладання фахових дисциплін у вузах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровський Я.Є. Міфологічний світ стародавніх киян. - К., 1982, - 102 с.
2. Буш Ф. Из жизни музыканта. - Л., 1983. - 97 с.
3. Буяновский В.М. Валторна. - Л., 1971. - 69 с.
4. Диков Б.А. Методика обучения игре на духовых инструментах. - М., 1962. - 115 с.
5. Диков Б.А. О дыхании при игре на духовых инструментах. - М., 1962. - 115 с.
6. Закс К. Словарь музыкальных инструментов. - Нью-Йорк, 1966. - 176 с.
7. Кожевников Б.Т. Материалы по истории военной музыки в России XVIII ст.//Труды ин-та военных дирижеров. - М., 1957. - С.63.
8. Левин С. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. - Л., 1973. - 42 с.
9. Матвеев З. Русский военный оркестр. - М., 1965. - 120 с.
10. Платонов Н. Вопросы методики обучения игре на духовых инструментах. - М., 1958. - 86 с.
11. Рабинович М.Г. Музыкальные инструменты в войске Древней Руси. - М., 1964. - 112 с.
12. Розанов С. Основы методики преподавания игры на духовых инструментах. - М., 1958. - 133 с.
13. Усов Ю.А. История отечественного исполнительства на духовых инструментах. - М., 1986. - 187 с.
14. Усов Ю.А. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах. - М., 1989. - 208 с.
15. Усов Ю.А. Труба. - М., 1989. - 64 с.